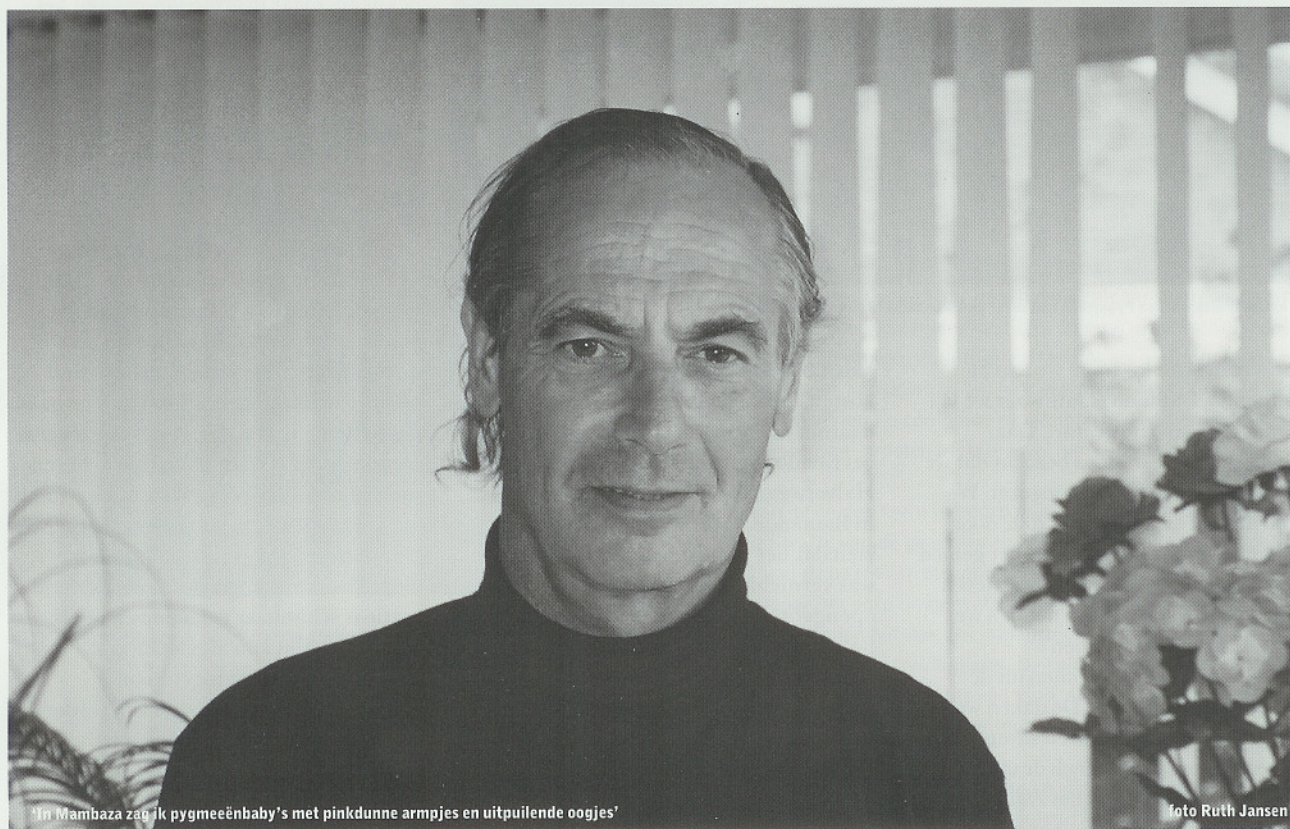

Ze sterven niet uit, maar ze lossen op

'In Mambaza zag ik pygmeënbaby's met pinkdunne armpjes en uitpuilende oogjes'

foto Ruth Jansen

DOOR RUTH JANSEN

In de tweede helft van december 2003 bracht Ruud Muis een bezoek aan het zuiden van het Ituriwoud in de Democratische Republiek Congo. Doel was de oorlogsschade te onderzoeken bij de projecten van de pygmeëenorganisatie PAP (Programme d'Assistance aux Pygmees). Dwars door het woud ging de reis, over de grens waar pygmeëen sinds anderhalf jaar niet meer konden worden bereikt. Terug in Nederland maakt Ruud Muis de balans op. Is er een toekomst voor de pygmeëen in het Ituriwoud?

'Afgelopen december kregen mijn partner Eva en ik eindelijk toestemming van de lokale autoriteiten om het gebied boven de grens Teturi – Eringeti te bezoeken. Daardoor waren wij een van de eerste blanke buitenlanders die de mogelijkheid kregen om een inventaris te maken van de werkelijke situatie van de pygmeëen in het Ituriwoud. Voor Stichting Pygmeëen Kleinood en haar zusterorganisatie PAP in

'Toen we aankwamen, bleken de bomen uit de kraamkliniek te groeien'

Congo is dat van essentieel belang. Vanaf hun oprichting vijftien jaar geleden proberen we ons beleid aan te passen aan de problemen waarmee de pygmeëen te kampen hebben. Vanaf de startplaats Beni zijn we naar het noorden gegaan. Toen we met de auto niet verder konden, zijn we met drie motoren veertien dagen lang 350 kilometer door het Ituriwoud gereden.

OORLOGSSCHADE

Mijn eerste indruk was: nat. Het kan in het oerwoud enorm regenen! We waren gelijk helemaal doorweekt. Een van de eerste dagen stuitte we op een pygmeëenvrouw die op een draagbaar naar een plaatselijke kliniek werd gedragen. De vrouw had een miskraam gehad waarbij de moederkoek was blijven hangen. We hebben haar snel naar de kliniek gebracht, maar daar weigerde het personeel haar te helpen. Pas toen wij hen daar min of meer toe dwongen, gaven ze toe. Het leven van een pygmeë is in Congo niet veel waard. De weg was ontoegankelijk: wrakken van huizen, huizenhoog opgroeiend olifantgras, bomen die sinds een jaar op de weg groeien. In veel dorpen waren de huizen op slot. De mensen die ze hadden verlaten in de oorlog waren nog niet teruggekeerd. In Idohu had PAP een pygmeëenschool opgericht. Maar tot onze ontzetting was die school door Bantoevluchtelingen uit het oosten van Ituri in beslag genomen. Dat was gelijk de meest droevige constatering die ik heb gedaan.

In de kraamkliniek worden Pygmeeën niet meer gratis behandeld (foto Ruud Muis)

Twee dagen later kwamen we aan in Kommanda. Dat is de plaats waar we vijftien jaar geleden zijn gestart. Daar hebben we het ziekenhuis bezocht dat we voor de pygmeeën hebben opgezet. We wisten dat het ziekenhuis in 2002 door rebelligroepen uit Bunia (uit het gebied van de Lendu en Hema) met mortieren was bestookt. Sinds die tijd hadden we geen informatie meer. Toen we aankwamen, bleken de bomen uit de kraamkliniek te groeien. De daken waren zwartgeblakerd, in de muren zaten kogelgaten en kanonsgaten. Toch draaide de kliniek nog met geld van het Zwitserse Medair. Maar het gratis behandelen van

kan. Ons zou dat ongeveer tien dagen kosten, en die hadden we niet. Ik heb het daarom niet voor elkaar gekregen om deze bevriende pygmeeëngroepen te traceren. Halverwege onze tocht kwamen we aan in Bamande. Daar was ik verbaasd om te zien dat het projectgebouw van PAP niet was vernield. Alleen de deuren waren opengebroken, de sloten waren kapot, en het studiemateriaal was verdwenen. Maar het gebouw stond nog overeind. Toen zijn we verder doorgereden naar Mambaza. Dat is het centrumstadje van Ituri waar ontzettend veel geweld is gepleegd, gemoord en geplunderd. In Mambaza zag ik pygmeeëngroepen met baby's die aan sterke ondervoeding leden. Met pinkdunne armpjes en uitpuilende oogjes. Eenzijdig voedsel komt bij pygmeeën vaak voor. Maar ondervoeding... Pygmeeën vinden altijd wel iets om te eten! De ondervoede baby's stemden me triest. Want het betekent dat pygmeeën in hun eigen gebied honger lijden.

TOEKOMSTBEELD

Na de schade opgenomen te hebben, zijn we begonnen nieuwe plannen te maken. In Bamande blijkt ons projectgebouw nog in orde te zijn, dus daar wil ik weer een groep mensen stationeren die van daaruit de pygmeeën probeert te bereiken. Dat is in Bamande op dit moment echter nog te onveilig. Daarom willen we voorlopig een mobiel team stationeren bij de katholieke paters van Lambaza, die hebben al ruimte toegezegd. Ook is het me duidelijk dat we de hulpacties weer terug moeten sturen naar het centrale deel van het oerwoud, waar ik in 1989 ben begonnen. Maar eerst moeten we wat interne problemen met de leiding van PAP oplossen. Strategisch en met beleid. Dat kan ik zelf echter niet

doen; dat is een taak van de Raad van Bestuur in Congo.

Ik kan me wel vinden in de twee scenario's die Hans Stoks (pastoraal werker en onderzoeker in Oost Afrika) voor de pygmeeën schetst: of het is afgelopen, of ze hebben zich zover teruggetrokken dat bijna niemand ze meer kan bereiken. Je moet het natuurlijk iets genuanceerder bekijken, maar in grote lijnen klopt het wel. Wat de laatste oorlog nu gedaan heeft, is de pygmeeëngroepen wegjagen uit hun oorspronkelijke leefgebied. De vrijheidsstrijd na de overdracht van Belgisch Congo naar Zaïre heeft ook heel wat geweldsspiralen gekend, maar het leven van de pygmeeën is toen bijna onaangeroerd gebleven. En dat is nu niet het geval. De grofweg 60.000 tot 70.000 pygmeeën die in het Ituriwoud wonen, zijn naar schatting tientallen, zo niet enkele honderden kilometers van hun plaats verdreven. Hoe dat zich moet gaan herstellen, dat zou ik niet durven zeggen. Dat is heel gek, want ik heb gedacht ten tijde van Mobutu toen Zaïre nog bestond: het is een ernstig regime, maar berg je als hier ooit een democratie komt en er wegen worden aangelegd. Nou, de democratie is schijnbaar gekomen en het is afgelopen. Het kan afgelopen zijn. De grootste bedreigingen voor de pygmeeën zijn de vondsten van coltan en de waardeestijging van het tropisch hardhout. Door Oegandese en Rwandese invloeden is het nu heel makkelijk om concessies te claimen en het hout uit het bos te smokkelen. Het hout wordt in blokken gehakt en in containers gestopt, en niemand ziet wat daarin zit. Vandaag (11 mei, red.) is er bericht binnengekomen dat er opnieuw wapens worden binnengesmokkeld vanuit Rwanda. Het schrijnende is dat er nogal wat Nederlands ontwikkelingsgeld naar Rwanda gaat. Rwanda en Oeganda willen zoveel mogelijk profiteren van de coltan, hout en goud in het Ituriwoud. Daarbij zijn twee jaar geleden rondom Lac Albert seismografische onderzoeken verricht om de oliebronnen te identificeren. Als men daar gaat boren, is de geest uit de fles. Dan krijg je Soedanese toestanden waarbij niemand meer op zijn plaats is. Dat is het slechtste scenario dat ik kan bedenken, maar niet onrealistisch. Iedereen die een beetje in de pygmeeën-literatuur is gedoken weet, dat een pygmee zonder bos een dode pygmee is. Maar ik had niet geloofd dat ik dit nog zou meemaken. Het is een trieste conclusie. Hans Stoks zei altijd: Ruud, ze sterven niet uit, maar zoals ze zelf zeggen, ze lossen op." ☉

'Of het is afgelopen, of de pygmeeën hebben zich zover teruggetrokken dat bijna niemand ze meer kan bereiken'

pygmeeën – wat op de deur stond – gebeurde niet meer. De pygmeeën keken vanaf een afstandje vanuit het bos al maandenlang toe. Ze vroegen zich af hoe het in godsnaam mogelijk was dat hun pygmeeënproject was bezet door Bantoes, en dat het hun verboden was om het projectterrein te betreden. Ik had heel veel moeite om ze dat uit te leggen, als ik het zelf al snapte. In Kommanda waren nog maar een kwart van de pygmeeën die er vroeger leefde. Door de beschietingen waren veel pygmeeëngroepen alle richtingen uit gevlucht. Hemelsbreed spreek je dan over zo'n 35 kilometer. Maar het is bergachtig terrein, waar je alleen te voet doorheen